

Katarzyna Nagel

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Ekonomii
Katedra Ekonomii
katarzyna.nagel@ue.katowice.pl

MODELE ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ NA PRZYKŁADZIE POLSKIEJ GOSPODARKI

Streszczenie: Celem artykułu jest określenie alternatywnych konceptualizacji ekonomii społecznej oraz wskazanie, który model jej rozwoju dominuje w gospodarce polskiej. Różne podejścia w jej rozwoju, a mianowicie: reformistyczne (*reformist*), ogólne – często określane mianem pomostowego (*inclusive/broad-based*) – oraz transformatywne (*civil society*) są odzwierciedleniem odmiennych zapatrywań badaczy oraz praktycznych uwarunkowań i doświadczeń. Dywersyfikacja w ramach tych podejść przedstawia rozwój ekonomii społecznej w Polsce i tworzy możliwości jej wykorzystania w ramach polityki publicznej skierowanej do różnych grup społeczności czy regionów. Jeśli ma nastąpić ciągły rozwój rekomendacji i praktycznych przedsięwzięć w tym zakresie, to niezbędna jest ciągła refleksja nad tym, co współcześnie konstytuuje ekonomię społeczną.

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, spółdzielnie socjalne, niedoskonałości rynku, „błędy rynku”.

Wprowadzenie

Tradycyjne postrzeganie trzech podstawowych, historycznie ukształtowanych sektorów (prywatnego, publicznego i społecznego) nie odzwierciedla złożoności i pluralizmu współczesnej gospodarki. Granice pomiędzy nimi, jeszcze do niedawna jasno i precyzyjnie nakreślone, uległy rozmyciu. Ostre podziały między rynkiem i państwem już nie istnieją, a złożone systemy ekonomiczne łączą elementy wielu modelowych rozwiązań¹. W tych warunkach firmy, które

¹ *The Emerging Fourth Sector*. The Aspen Institute, Washington 2009, s. 7-10; W. Ostrom: *Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems*. „American Economic Review” 2010, Vol. 100, No. 3, s. 641-672.

koncentrowały się na tworzeniu zysku, przesuwają środki do tworzenia wartości społecznych, podczas gdy podmioty non profit stają się bardziej biznesowe poprzez przyjęcie strategii przedsiębiorstw komercyjnych i orientacji rynkowych².

Na tym gruncie dokonuje się proces konceptualizacji ekonomii społecznej jako jednego z filarów pluralistycznej gospodarki. Jej istotna rola w rozwiązywaniu kwestii społecznych, ekonomicznych czy politycznych, jak i dylematy towarzyszące delimitacji elementów składowych i nowych instytucjonalnych rozwiązań, stanowią obszary badawcze, w których naukowcy nie uzyskali dotąd konsensusu. Tym samym stają się inspiracją do dalszych dociekań nad zmianami w ramach nowej gospodarki i polityki.

Opierając się na literaturze naukowej, można obecnie przedstawić trzy zarysowujące się alternatywne podejścia (szkoły myślenia) umożliwiające zrozumienie i konceptualizację ekonomii społecznej. Nawiązują one do różnych warunkowań geograficznych, kulturowych i historycznych, w których ekonomia społeczna jest zakorzeniona, pierwotnego umiejscowienia jej aktywności, podstawowej funkcji asocjacyjnej oraz specyfiki celów i misji realizowanych przez podmioty. Pośród alternatywnych konceptualizacji należy wyróżnić podejście: reformistyczne (*reformist*), ogólne – określone często mianem pomostowego (*inclusive/broad-based*) oraz transformatywne (*civil society*)³.

Celem artykułu jest określenie, który model rozwoju ekonomii społecznej dominuje w gospodarce polskiej. Zaprezentowane zostaną alternatywne koncepcje ekonomii społecznej powstałe na kanwie modeli przedstawionych przez J. Smitha i A. McKitricka oraz praktyczne rozwiązania wykorzystywane w gospodarce polskiej, z uwzględnieniem specyficznych podmiotów w ramach każdego z nich. W artykule przyjęto następującą hipotezę badawczą: alternatywne podejścia w zakresie rozwoju ekonomii społecznej współtworzą politykę ekonomiczną i są wykorzystywane w Polsce w dużej mierze w sposób komplementarny.

1. Reformistyczne podejście w ramach ekonomii społecznej

Ujęcie reformistyczne ekonomii społecznej przypisuje jej przede wszystkim działania na poziomie lokalnym. Jest zakorzenione w trosce o ludzi i wspólnoty lokalne, w szczególności te najbardziej zmarginalizowane i upośledzone społecznie. Często jest określane jako podejście do rozwoju gospodarczego „centralnie zorientowane na ludziach” (*people-centered*) lub „opierające się na miejscu” (*place-based*).

² W. Foster, J. Bradach: *Should Nonprofits Seek Profits*. „Harvard Business Review” Feb. 2005, Vol. 83, Iss. 2, s. 92-100.

³ J. Smith, A. McKitrick: *Current Conceptualizations of the Social Economy in the Canadian Context*. Canadian Social Economy Hub at the University of Victoria, Victoria 2010, s. 26.

Obejmuje szeroki zakres praktyk, których celem jest poprawa warunków społecznych, gospodarczych i środowiskowych określonych wspólnot lokalnych oraz jej poszczególnych jednostek. Ekonomia społeczna jest formą reakcji na lokalne potrzeby poprzez wykorzystanie, jeżeli to tylko możliwe, lokalnych zasobów i zaangażowanie lokalnych podmiotów z różnych dziedzin, wspierając tym samym tzw. endogeniczny rozwój regionu⁴. Takie podejście nie oznacza jednak samoizolacji, autarkicznego zamknięcia i stagnacji. Lokalne partnerstwo i współzarządzanie wzmacnia i upodmiotawia społeczność lokalną, ale jednocześnie otwiera ją na zewnątrz⁵. Konstytuuje się ścisły związek pomiędzy poprawą warunków życia społeczności lokalnej a rozwojem działalności gospodarczej na jej terenie⁶. Jest efektem dobrowolnego zrzeszania się i samorządności jako celów samych w sobie i równocześnie ma charakter inicjatywy oddolnej.

Teoretycznym uzasadnieniem takiej roli ekonomii społecznej wydaje się teoria stowarzyszeniowa asocjacyjnej demokracji (*theory of associative democracy*), w której idea oddolnego organizowania się obywateli w dobrowolne, demokratyczne stowarzyszenia, stanowi podstawę do stworzenia nowych typów organizacji w celu przejęcia jak największej ilości spraw społecznych, decentralizacji władzy politycznej i kooperacji publiczno-prawnej. Koncepcja odwołuje się do doświadczeń brytyjskiego ruchu spółdzielczego, francuskiego mutualizmu oraz angielskiego pluralizmu politycznego i socjalizmu cechowego. Tym, co wyróżnia tę koncepcję jest to, iż oddolne organizowanie się obywateli stanowi podstawowy element systemu demokratycznego oraz pełni ważną rolę w jej doskonaleniu się⁷. Wolność, którą posiada jednostka daje jej prawo do zrzeszania się, co konstytuuje w gospodarce podmioty zarówno o charakterze społecznym, jak i gospodarczym. Podobnie w teorii demokracji deliberatywnej⁸ przyjmuje

⁴ J. Loxley: *Transforming or Reforming Capitalism: Towards a Theory of Community Economic Development*. Fernwood Publishing, Halifax 2007, s. 39; W. Ninacs, M. Toye: *A Review of the Theory and Practice of Social Economy / économie sociale in Canada*. SRDC Working Paper Series, 2002, s. 25.

⁵ J. Hausner: *Ekonomia społeczna i rozwój*. Ekonomia Społeczna Teksty, nr 12. Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków 2008, s. 12.

⁶ Jedną z bardziej znanych i często przywoływanych koncepcji rozwoju lokalnego opracował Pichierrri, który wyróżnił cztery podstawowe typy rozwoju lokalnego: endogeniczny, egzogeniczny, pobudzający zasoby wewnętrzne i pobudzający zasoby zewnętrzne. Szerzej zob. A. Pichierrri: *Concertation and Local Development*. „International Journal of Regional Research” 2002, Vol. 26, No. 4, s. 11.

⁷ P. Sekuła: *Kultura polityczna a konsolidacja demokracji*. Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Kraków 2009, s. 31.

⁸ Istnieje wiele odmian koncepcji demokracji deliberatywnej, chociaż termin angielski (*deliberative, discursive democracy*) jest różnie tłumaczony w literaturze polskiej. Można zatem spotkać określenie demokracja „dyskusyjna”, „deliberująca”, „deliberatywna”, „komunikacyjna”. Szerzej na ten temat por. np.: Ch. Mouffe: *Deliberative Democracy or Agonistic Pluralis*. Reihe Politikwissenschaft, Political Science Series no. 72, Christine Neuhold Associate, Vienna 2000; M. Grabowska, T. Szawiel: *Budowanie demokracji*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

się, iż kwestie dotyczące określonej zbiorowości powinny być identyfikowane i rozwiązywane w ramach dyskursu publicznego, w którym biorą udział członkowie owej zbiorowości, posiadający równe prawa.

Reformistyczne podejście do ekonomii społecznej przedkłada jej rynkowe funkcje ponad funkcje społeczne. W tym kontekście poszukuje odpowiedzi na pytania: jakie rynkowe korzyści można osiągnąć, wykorzystując ekonomię społeczną, tj. jakie jest jej społeczno-ekonomiczne znaczenie czy efektywność? Jednym z głównych celów ekonomii społecznej jest dążenie do ograniczenia nierówności jako negatywnego skutku funkcjonowania nieskrępowanej gospodarki kapitalistycznej, której współczesne korzenie mogą być wynikiem np. nierównomiernego dostępu do informacji, edukacji czy opieki społecznej. Ekonomia społeczna jest umiejscowiona pomiędzy sektorem publicznym a prywatnym, stanowi uzupełnienie ich działalności oraz wypełnia pewną lukę, która w tej przestrzeni powstaje na skutek błędów rynku i/lub państwa.

Uwzględniając prymat ekonomicznego celu działalności i oddolny charakter konstituowania się podmiotu, można przypuszczać, iż przedsiębiorstwa spółdzielcze, społeczne, a w warunkach gospodarki polskiej spółdzielnie socjalne oraz Zakłady Aktywności Zawodowej⁹ wpisują się w ten aspekt rozwoju ekonomii społecznej. Przedsiębiorstwa spółdzielcze w gospodarce polskiej, podobnie jak w innych krajach, stanowią element tradycyjnej ekonomii społecznej. W 2011 r. zarejestrowano w systemie REGON 17 067 spółdzielni, a w 2012 r., pierwszy raz od dłuższego czasu, ich liczba zwiększyła się do 17 155¹⁰. Według obliczeń Krajowej Rady Spółdzielczej prawie 9 tys. z nich stanowi czynne podmioty gospodarcze, zrzeszając ponad 8 mln członków i tworzy około 400 tys. miejsc pracy. Sektor spółdzielczy pozostaje niezwykle zróżnicowany, a większość działających dziś jednostek została założona przed 1989 r. (62%)¹¹. Nowymi podmiotami w tej grupie są spółdzielnie socjalne, które powstały na mocy Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku¹², wprowadzającej możliwość stworzenia nowego typu spółdzielni – spółdzielni pracy – nienastawionej na maksymalizację zysku. W okresie 2005-2007

⁹ Zakłady Aktywności Zawodowej oraz spółdzielnie socjalne zostały umieszczone w dwóch koncepcjach rozwoju ekonomii społecznej – reformistycznym oraz pomostowym, co wynika z ich hybrydowego charakteru (podmioty reintegracyjne oraz związane ściśle ze sferą gospodarczą).

¹⁰ *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*. GUS, Warszawa 2012, s. 228.

¹¹ *Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON*. GUS, Warszawa 2013, s. 37.

¹² Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Dz.U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415, z późn. zm. Ustawą tą znowelizowano ustawę z dnia 16 kwietnia 1982 r. Prawo spółdzielcze. Dz.U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848, z późn. zm.

powstało około 70 spółdzielni socjalnych, w 2009 r. było ich już 187, dwa lata później 402¹³, a w czerwcu 2014 r. ich liczba wzrosła do 436 (dane KRS)¹⁴.

Sektor spółdzielczości socjalnej w Polsce jest niezwykle dynamiczny, jednakże dane o jego funkcjonowaniu są fragmentaryczne, bowiem żadna instytucja nie gromadzi kompleksowych informacji na ich temat oraz nie przeprowadzono kompleksowego badania, które objęłoby swym zakresem wszystkie zarejestrowane spółdzielnie socjalne. Jedyne reprezentatywne badanie zostało przeprowadzone w ramach *Monitoringu Spółdzielni Socjalnych w 2010 r.* Jego wyniki wskazują, że działalność gospodarcza podejmowana przez te podmioty jest zróżnicowana i dotyczy wielu branż, a średni okres przeżycia tych firm nie przekraczał w 2010 r. trzech lat (2,6). Trudno mówić o ich trwałości i stabilności w systemie gospodarki rynkowej. W pierwszym roku funkcjonowania korzystają ze wsparcia ze środków publicznych, jednak w kolejnych okresach to pozyskanie odbiorców i przewaga konkurencyjna na rynku w dużej mierze determinuje ich pozycję. Całkowite przychody badanych podmiotów były znacznie zdywersyfikowane, ale przynajmniej 25% objętych badaniem spółdzielni w 2010 r. nie odnotowało żadnych przychodów, 50% uzyskało przychody całkowite nie wyższe niż 20 161 zł w skali roku (miesięcznie ok. 1 700 zł), a pozostałe generowały przychód całkowity w wysokości blisko 100 tys. zł lub wyższy¹⁵. Jednym z kluczowych aspektów pozwalających na ocenę kondycji finansowej badanych spółdzielni socjalnych był wypracowany przezeń wynik finansowy. W świetle uzyskanych wyników w 2010 r. połowa z nich odnotowała ujemny wynik finansowy, 27% uzyskało wynik zbilansowany na zero, a 23% wynik dodatni¹⁶.

Zaprezentowane wyniki dotyczące trwałości na rynku, wysokości osiągniętych dochodów, czy też generowanego wyniku finansowego wskazują na to, iż zdecydowana większość spółdzielni socjalnych nie jest przystosowana do konkurencyjności na otwartym rynku. Osiągnięcie zysku nie jest ich celem nadrzędnym, jednakże jeżeli 50% podmiotów generuje straty, przy braku zasilania ze środków publicznych, skutkuje to ich upadłością. W konsekwencji tego powstałe w gospodarce miejsca pracy znikają, a podmioty mogą powrócić do systemu opieki społecznej. Odrębną kwestią pozostają pytania czy proces ich powstawania był inicjatywą oddolną, czy też i w jakim zakresie uzyskał wsparcie instytucji

¹³ *Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za okres 2010-2011 r.* Biblioteka Pożytku Publicznego, MIPS, Warszawa 2012, s. 8.

¹⁴ Baza spółdzielni socjalnych bazy.ngo.pl (01.06.2014).

¹⁵ *Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych...*, op.cit., s. 68.

¹⁶ *Ibid.*, s. 74.

społecznych lub publicznych? Czy stymulowany proces ich powstawania, przy ograniczonej przedsiębiorczości i zaangażowaniu indywidualnych jednostek, nie skazuje znacznej części tych przedsięwzięć na klęskę w stosunkowo krótkim czasie?

2. Pomostowa koncepcja ekonomii społecznej

W ramach pomostowej koncepcji ekonomii społecznej przyjmuje się, że podmioty realizują zarówno cele społeczne, jak i ekonomiczne. Te pierwsze mają charakter dominujący. Ekonomiczna wartość organizacji społecznych wynika z faktu, iż wytwarzają dobra oraz świadczą usługi rynkowe, zatrudniają ludzi, mogą posiadać cenne zasoby, ale równocześnie generują wartość społeczną¹⁷. W ramach tego podejścia próbuje się wykorzystać sieci i ład społeczny jako środki do aktywizacji osób, które są społecznie i/lub ekonomicznie marginalizowane. Chociaż model ten ma na celu integrację społeczną i ekonomiczną osób, to nadal nie kwestionuje hegemonicznej struktury gospodarki rynkowej. Prowadzi do poprawy jakości życia poszczególnych jednostek, redukuje problemy wykluczenia i nierówności oraz kształtuje aktywne postawy walki z ubóstwem. W niewielkim stopniu jednak promuje kapitał strukturalny. Ponadto, podobnie jak w podejściu reformistycznym, ma na celu utworzenie nowych miejsc pracy dla osób marginalizowanych lub przygotowanie lub kształtowanie jednostek do wejścia na otwarty rynek¹⁸.

Organizacje aktywizujące się w ramach podejścia pomostowego wyróżnia: zorganizowanie, prywatny charakter, brak dystrybucji zysków, demokratyczny sposób zarządzania oraz dobrowolność¹⁹. W tym kontekście są to zarówno formalne podmioty ekonomii społecznej, jak i instytucje nieformalne, np. organizacje religijne czy świeckie. Pomostowa koncepcja ekonomii społecznej wskazuje, iż przedsiębiorczość indywidualna lub lokalna nie jest koniecznym warunkiem istnienia ekonomii społecznej, często to instytucje rządowe czy samorządowe stają się inicjatorem tworzenia tych organizacji. Zapewniają wsparcie finansowe, a zarazem wspomagają realizację określonych zadań, np. usługi powinny zostać skierowane do bezrobotnych w szczególnej sytuacji na rynku pracy czy osób niepełnosprawnych.

¹⁷ J. Quarter, L. Mook, B.J. Richmond: *The Social Economy. In What Counts: Social Accounting for Nonprofits and Cooperatives*. Sigel Press, London 2007, s. 17.

¹⁸ M. Fong: *Rolling Out the Transformative Social Economy: A Case Study of Organic Intellectualism in Canadian Settlement Houses*, https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/25647/10/Fong_Melissa_201011_MA_thesis.pdf, s. 38 (20.04.2014).

¹⁹ M.H. Hall, C.W. Barr, M. Easwaramoorthy, S.W. Sokolowski, L.M. Salamon: *The Canadian Nonprofit and Voluntary Sector in Comparative Perspective*. Imagine, Toronto 2005, s. 3.

Teoretycznym uzasadnieniem rozwoju ekonomii społecznej w ramach koncepcji pomostowej może być teoria kapitału społecznego²⁰ w ujęciu R. Putnama, która akcentuje obywatelskie zaangażowanie w kolektywne działania podejmowane dla wspólnego pożytku²¹. Podmioty powstające w ramach ekonomii społecznej generują kapitał społeczny, który wewnętrznie scala grupę ludzi podejmujących wspólne działania („buduje więzi”), jak i kreuje relacje z innymi grupami („buduje mosty”)²².

W ramach takiej koncepcji ekonomii społecznej istotną rolę odgrywają w polskiej gospodarce podmioty funkcjonujące w sferze reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, tj. zakłady aktywności zawodowej (ZAZ)²³, warsztaty terapii zajęciowej (WTZ)²⁴, centra integracji społecznej (CIS)²⁵, czy kluby integracji społecznej (CIS). Z zasady formy te nie będą w żadnym przypadku przedsiębiorstwami społecznymi, ale mogą przygotowywać do prowadzenia lub pracy w przedsiębiorstwie społecznym. Działalność w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej członków jest realizowana również w ramach spółdzielni socjalnych, które wcześniej zostały omówione w ramach podejścia reformistycznego. Podmioty reintegracyjne dają możliwość zbudowania więzi pomiędzy osobami, które na rynku pracy znajdują się w trudnej sytuacji i muszą rozwiązać podobne problemy. Ich wzajemne wsparcie, wiedza, doświadczenie, podejmowane działania tworzą relacje solidarności grupowej, czyli takie stosunki społeczne, w których problemy innych stają się w pewnym stopniu problemami całej organizacji. Ponadto, współdziałanie tych podmiotów, np. z instytucjami rynku pracy czy samorządami, które zapewniają wsparcie finansowe i prawne, oraz realizacja wspólnych projektów uczy współdziałać z innymi organizacjami w społeczeństwie.

Dynamika zmian liczby zakładów aktywności zawodowej w okresie 2005-2012 była stosunkowo równomierna (od 4 do 7 ZAZ-ów rocznie), z wyjątkiem lat

²⁰ Konceptualizacja kapitału społecznego dokonała się dzięki takim badaczom, jak P. Bourdieu, J. Coleman oraz R. Putnam. Szerzej: *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*. Red. T. Kaźmierczak, M. Rymśa. Wydawnictwo Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 23-64.

²¹ T. Kaźmierczak: *Kapitał społeczny a rozwój społeczno-ekonomiczny*. W: *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*. Red. T. Kaźmierczak, M. Rymśa. Wydawnictwo Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 47.

²² M. Kisilowski: *Prawo sektora pozarządowego. Analiza funkcjonalna*. Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Warszawie, Wydawnictwo Lexis Nexis, Warszawa 2009, s. 119.

²³ Zakłady aktywności zawodowej funkcjonują na podstawie Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Dz.U. z 1997 r. Nr 123, poz. 776, z późn. zm.

²⁴ Ibid.

²⁵ Centra integracji społecznej funkcjonują na podstawie Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Dz.U. z 2003 r. Nr 122, poz. 1143, z późn. zm.

2009-2010, kiedy to nastąpiła stagnacja ich liczebności. Bardziej znaczący wzrost ZAZ-ów odnotowano natomiast między 2006 r. a 2007 r. – powstało wówczas 13 placówek. W 2012 r. zostały utworzone 4 nowe zakłady, a w kolejnym jeden z nich został zlikwidowany, co określiło ich całkowitą liczbę na 68 jednostek w czerwcu 2014 r.²⁶. Zdecydowanie najliczniejszą grupą podmiotów reintegracyjnych są w gospodarce polskiej warsztaty terapii zajęciowej, których powstało 684 do czerwca 2014 r. W latach 2005-2012 ilość centrów integracji społecznej zwiększyła się z 35 do 92. Większość z nich, bo około 3/4, było prowadzonych przez organizacje z sektora non profit, a pozostała 1/4 – przez gminy jako jednostki samorządu terytorialnego²⁷.

3. Transformatywna konceptualizacja ekonomii społecznej

Transformatywne ujęcie ekonomii społecznej (*transformative*), wykorzystujące koncepcję społeczeństwa obywatelskiego (*civil society*), uwzględnia upodmiotowienie jednostek i społeczności oraz funkcjonowanie grupowych (wspólnych) przedsiębiorstw, których skoncentrowane działania przyczyniają się do odnowy i aktywnej postawy obywatelskiej. Główny nacisk jest położony na funkcje polityczne ekonomii społecznej i to, co konstytuuje ekonomiczne formy aktywności w jej ramach. Podejście transformatywne traktuje zatem priorytetowo zmiany społeczne jako rynkowe i społeczne funkcje, może być więc postrzegane jako wyzwanie dla status quo kapitalizmu neoliberalnego i neokonserwatywnej polityki²⁸. Ponadto wskazuje ono na nowe granice i koncepcje, nie akceptuje „danych” politycznych i gospodarczych konstrukcji, w których jest prowadzona działalność (tzn. celem jest przekształcenie sektora i ponowne redefiniowanie granic działania).

Ekonomia społeczna może być miejscem tworzenia się alternatywnego systemu ekonomicznego i społecznego, a przynajmniej wyrazem przeobrażeń instytucjonalnych, jakie zachodzą w obrębie współczesnej gospodarki wolnorynkowej. Może być również postrzegana jako wyraźna alternatywa w stosunku do koncepcji globalizacji. Jest to podejście ponadnarodowe, na wielu poziomach i obejmuje np. wirtualne społeczności w ramach ekonomii społecznej. W tym aspekcie może mieć za-

²⁶ *Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej*. Departament Badań Społecznych i Warunków Życia GUS, Urząd Statystyczny w Krakowie, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2013, s. 13, bazy.ngo.pl (01.06. 2014).

²⁷ Ibid.

²⁸ J.J. McMurtry: *Social Economy as Political Practice*. „International Journal of Social Economics” 2004, No. 31(9), s. 869-870.

równy zasięg globalny, jak i lokalny wymiar. W ramach tego ujęcia ekonomia społeczna stanowi przyczynek do odnowy pozytywnego i aktywnego obywatelstwa na wszystkich poziomach oraz zmierza ostatecznie do redefiniowania stosunków między gospodarką, państwem, rynkiem i ekonomią społeczną²⁹.

Podjęcie transformatywne jest ściśle związane z francuskojęzycznym obszarem Kanady (region Québec i frankofońska Kanada), jak również jest zakorzenione w europejskich i latynoamerykańskich tradycjach ekonomii społecznej. Przykładowe rozwiązania w tym zakresie to: system mikrokredytów funkcjonujący np. w ramach Greemean Banku, zbiorowe kuchnie w Ameryce Łacińskiej i tontyny w Afryce, lokalne systemy walutowe, które obejmują ponad dwa i pół miliona osób w Argentynie, czy wspólnotowe usługi we Francji. Wszystkie te inicjatywy są dowodem istotnej roli ekonomii społecznej i gospodarki solidarnościowej w ramach nowego modelu rozwoju.

W gospodarce polskiej najliczniejszą grupą podmiotów ekonomii społecznej w takim ujęciu są podmioty działające w sferze pożytku publicznego, które prowadzą działalność ekonomiczną, zatrudniają pracowników, choć ich działanie nie jest oparte na ryzyku ekonomicznym. Są to organizacje pozarządowe prowadzące odpłatną i nieodpłatną działalność pożytku publicznego; podmioty te mogą stać się przedsiębiorstwami społecznymi, o ile podejmą działalność gospodarczą w określonym zakresie, najczęściej jednak takiej działalności nie podejmują. Pośród nich należy uwzględnić w Polsce stowarzyszenia, fundacje, jednostki organizacyjne Kościoła Katolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych, pozostałe organizacje społeczne, związki zawodowe, organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego, partie polityczne czy organizacje pracodawców.

Podsumowanie

Charakteryzując odmienne konceptualizacje ekonomii społecznej, należy stwierdzić, iż podejście reformistyczne przedkłada jej rynkowe funkcje ponad funkcje społeczne, a pomostowe skupia uwagę na działaniach i środkach wsparcia marginalizowanych regionów i grup społecznych. Radykałowie w ramach podejścia transformatywnego postrzegają natomiast ekonomię społeczną jako sposób transformacji tradycyjnych struktur społeczno-gospodarczych oraz tworzenia nowych narzędzi i instytucji, negując neoliberalną koncepcję gospodarki.

Historia ekonomii społecznej w Polsce wskazuje, iż jej rozwój jest formą reakcji na dokonujące się przemiany społeczne i ekonomiczne oraz wynikające

²⁹ N. Neamtan: *The Social Economy: Finding a Way between the Market and the State*. „Policy Options” July-August 2005, s. 71-76.

z nich problemy. Narastające bezrobocie, pogłębiające się nierówności w zakresie dostępu do pracy, nierównomierny podział dochodów, zwiększający się zasięg ubóstwa i wykluczenia społecznego, stwarzają warunki do powstania oraz aktywizacji podmiotów ekonomii społecznej. W tym aspekcie jest realizowana pomostowa wizja i funkcja ekonomii społecznej.

Drugą przyczyną rozwoju ekonomii społecznej jest ograniczona skuteczność sektora publicznego w redukcji niedoskonałości rynków oraz niemożność zaspokojenia potrzeb społecznych na poziomie postrzeganym przez grupy i zbiorowości. Tradycyjne podmioty gospodarki rynkowej nie są w stanie w pełni ich rozpoznać, tworząc pole działania dla instytucji zakorzenionych w społecznościach lokalnych. Podmioty ekonomii społecznej trafniej identyfikują powstające potrzeby i charakteryzują się wyższą społeczną efektywnością. Oznacza to, iż w gospodarce polskiej rozwija się reformistyczna koncepcja ekonomii społecznej.

Literatura

- Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej.* Departament Badań Społecznych i Warunków Życia GUS, Urząd Statystyczny w Krakowie, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2013.
- Fong M.: *Rolling Out the Transformative Social Economy: A Case Study of Organic Intellectualism in Canadian Settlement Houses*, https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/25647/10/Fong_Melissa_201011_MA_thesis.pdf.
- Foster W., Bradach J.: *Should Nonprofits Seek Profits?* „Harvard Business Review” Feb 2005, Vol. 83, Iss. 2.
- Grabowska M., Szawiel T.: *Budowanie demokracji*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Hall M.H., Barr C.W., Easwaramoorthy M, Sokolowski S.W., Salamon L.M.: *The Canadian Nonprofit and Voluntary Sector in Comparative Perspective*. Imagine, Toronto 2005.
- Hausner J.: *Ekonomia społeczna i rozwój*. Ekonomia Społeczna Teksty, nr 12. Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków 2008.
- Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za okres 2010-2011 r.* Biblioteka Pożytku Publicznego, MIPS, Warszawa 2012.
- Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna.* Red. T. Kaźmierczak, M. Rymśa. Wydawnictwo Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
- Kaźmierczak T.: *Kapitał społeczny a rozwój społeczno-ekonomiczny*. W: *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*. Red. T. Kaźmierczak, M. Rymśa. Wydawnictwo Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2007.

- Kisilowski M.: *Prawo sektora pozarządowego. Analiza funkcjonalna*. Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Warszawie, Wydawnictwo Lexis Nexis, Warszawa 2009.
- Loxley J.: *Transforming or Reforming Capitalism: Towards a Theory of Community Economic Development*. Fernwood Publishing, Halifax 2007.
- McMurtry J.J.: *Social Economy as Political Practice*. „International Journal of Social Economics” 2004, No. 31(9).
- Mouffe Ch.: *Deliberative Democracy or Agonistic Pluralis*. Reihe Politikwissenschaft, Political Science Series no. 72. Christine Neuhold Associate, Vienna 2000.
- Neamtan N.: *The Social Economy: Finding a Way between the Market and the State*. „Policy Options” July-August 2005.
- Ninacs W., Toye M.: *A Review of the Theory and Practice of Social Economy / économie sociale in Canada*. SRDC Working Paper Series, 2002.
- Ostrom W.: *Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems*. „American Economic Review” 2010, Vol. 100, No. 3.
- Pichierri A.: *Concertation and Local Development*. „International Journal of Regional Research” 2002, Vol. 26, No. 4.
- Quarter J., Mook L., Richmond B.J.: *The Social Economy. In What Counts: Social Accounting for Nonprofits and Cooperatives*. Sigel Press, London 2007.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012*. GUS, Warszawa 2012.
- Sekuła P.: *Kultura polityczna a konsolidacja demokracji*. Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Kraków 2009.
- Smith J., McKittrick A.: *Current Conceptualizations of the Social Economy in the Canadian Context*. Canadian Social Economy Hub at the University of Victoria, Victoria 2010.
- The Emerging Fourth Sector*. The Aspen Institute, Washington 2009.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 1982 r. Prawo spółdzielcze Dz.U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Dz.U. z 1997 r. Nr 123, poz. 776, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Dz.U. z 2003 r. Nr 122, poz. 1143, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Dz.U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415, z późn. zm.
- Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON*. GUS, Warszawa 2013.

SOCIAL ENTERPRISES IN NEW CONCEPTUALIZATIONS OF THE SOCIAL ECONOMY

Summary: This paper provides a review of some of the ways that the Social Economy is currently conceptualized. The variation in approaches: Reformist, Inclusive/Broad-based, Transformative/ Civil Society is what differentiates and creates fissures among researchers and practitioners/actors in coming to understandings of the Social Economy. The diversity in these approaches significantly enriches the Social Economy sector in Poland and offers opportunities to influence public policy development across a wide range of areas of service delivery. As we move forward in developing policy recommendations and in our practice we must continue to reflect on and revise our conceptualizations of what constitutes the Social Economy.

Keywords: social economy, social cooperative, market failure.